

Cercetările arheologice de la Piscul Crăsani și aprecierile lui Vasile Pârvan

NICULAE CONOVICI

Așezarea getică fortificată (dava) de la Piscul Crăsani, pe malul drept al Ialomiței, situată în perimetrul comunei Balaciu din județul Ialomița, ocupă o poziție privilegiată în istoria arheologiei românești. De numele ei se leagă în primul rind identificarea pentru prima dată a culturii materiale geto-dace de tip La Tène de către Cezar Bolliac, în urma primelor investigații cu scopuri științifice efectuate de D. Butculescu în 1870 ¹. În al doilea rind, ea a prilejuit redactarea primei monografii arheologice a unei așezări geto-dace sub pana lui Ioan Andrieșescu ² și stă la baza celei mai importante sinteze privind cultura și civilizația geto-dacică, elaborate de Vasile Pârvan ³. Reluarea în urmă cu 14 ani a cercetărilor de la Piscul Crăsani a adus iarăși în actualitate această importantă stațiune arheologică. Nu poate fi trecută cu vederea în această scurtă trecere în revistă activitatea științifică a prof. dr. doc. Radu Vulpe, care a avut meritul mai întâi de a fi „redescoperit” așezarea și de a fi atras atenția magistrului său asupra ei, iar mai târziu de a fi menținut treaz interesul lumii științifice și publicului iubitor de cultură atât pentru personalitatea și opera lui Vasile Pârvan, cât și pentru așezarea getică de care ne ocupăm aici ⁴.

Despre geneza *Geticelor* s-a scris în repetate rânduri ⁵ și s-au făcut numeroase referiri cu ocazia centenarului V. Pârvan. Mult mai puțin s-a întreprins însă în identificarea contribuției lui Vasile Pârvan la cunoașterea mai exactă a rezultatelor cercetărilor de la Crăsani, atât în ceea ce privește interpretarea *arheologică* a descoperirilor, cât și în conținutul însuși al acestor descoperiri. Cu alte cuvinte, ne-am propus să urmărim *ce aduce nou* Vasile Pârvan despre Piscul Crăsani față de raportul publicat de I. Andrieșescu.

Nu intenționăm prin aceasta să aducem vreun prejudiciu meritelor incontestabile ale acestuia din urmă. Faptul că *Getica* cuprind considerații și interpretări istorice de largă respirație în legătură cu civilizația geto-dacă în general și cu stațiunea de la Piscul Crăsani în special nu înseamnă că I. Andrieșescu nu ar fi fost la rindu-i capabil să le facă. Scopul lucrării lui era însă numai acela de a prezenta cât mai clar descoperirile propriu-zise, dându-le și o interpretare cronologică și etnică corectă. Faptul este cu atât mai meritoriu cu cât la acea vreme cultura materială geto-dacă era practic necunoscută. Aceasta se observă mai cu seamă la prezentarea ceramicii, în special a celei lucrate la roată. Vasile Pârvan își rezervase încă de la început dreptul de a interpreta descoperirile de la Crăsani în cadrul unei sinteze. În încheierea lucrării sale I. Andrieșescu preciza: „În ce privește concluziile cultural-istorice, deductibile după materialul arheologic de la Piscul Crăsani, ele

¹ Ioan Andrieșescu, *Piscul Crăsani. Descoperirile arheologice din vara anului 1923*, ARMSI, seria III, tom III, mem. 1, București, 1924, p. 2–9.

² *Ibidem*.

³ Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.

⁴ R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966, pentru așezarea de la Piscul Crăsani; pentru personalitatea

lui V. Pârvan a se vedea bibliografia publicată de Al. Zub, *Vasile Pârvan, Biobibliografie*, București, 1975, p. 254–283; contribuții mai substanțiale au adus și I. Bănu, I. Andrieșescu, G. Călinescu, Em. Panaitescu, Em. Condurachi și Vl. Dumitrescu.

⁵ R. Vulpe, *Studii*, 10, 1957, 3, p. 28–30; Al. Zub, *op. cit.*, p. 25–26.

se află în cuprinsul întinsei expunerii istorice datorite d-lui prof. V. Pârvan, cu ocaziunea reluării în întregime a vastei probleme privitoare la așezările geto-grece și daco-romane din cîmpia munteană”⁶. Chiar în datarea unor materiale, cum ar fi ștampilele de amfore, I. Andrieșescu a folosit manuscrisul încă nedefinitivat al lui V. Pârvan⁷.

Astăzi, la aproape șase decenii de la primele săpături sistematice de la Piscul Crăsani și în lumina descoperirilor recente de acolo putem distinge mult mai clar ceea ce este corect și ceea ce apare ca interpretări eronate în săpăturile din 1923. În lumina metodelor și concepțiilor actuale ale cercetării arheologice, Ioan Andrieșescu a comis câteva greșeli fundamentale, greșeli care se mai întilnesc pe alocuri pînă în zilele noastre și care au păgubit cercetarea cu unele informații deosebit de importante.

Prima din aceste greșeli este aceea de a nu fi epuizat în totalitate depunerile arheologice, pînă la „pămîntul viu”. De cele mai multe ori săpătura era oprită după epuizarea nivelelor getice de epocă clasică, pe stratul brun care spre bază capătă nuanțe roșcate sau gălbui și care conținea resturile arheologice anterioare. Acest strat a fost neglijat, iar V. Pârvan va prelua această greșală socotind că acest nivel reprezintă „însuși pămîntul vegetal al stepei, nelocuite în acest punct (mamelonul vestic, N.C.), niciodată mai înainte, și avînd o grosime care aici e de cca 0,50 m dar în alte locuri trece de un metru; deci așezarea a luat loc pe un teren absolut virgin, și prin construcții de suprafață, iar loessul care începe, firește, deabia sub acest stat de pămînt vegetal al stepei, nu este direct utilizat, ca în alte locuri, în scopuri trogloditice”⁸. V. Pârvan făcea aceste constatări după profilul secțiunii EF⁹ de pe mamelonul vestic, pe care se observă totuși cum din acest sol brun pătrund în lutul galben două gropi, probabil de bordeie. Cercetările ulterioare au dovedit, chiar în apropierea săpăturilor amintite, existența unor urme de locuire mai vechi, datînd din neolitic (cultura Boian), Hallstatt timpuriu și din secolele IV și III î.e.n.¹⁰.

O altă greșală, care ține de metodele de săpătură ale vremii, constă în aceea că descoperirile au fost prezentate selectiv și nu grupate pe complexe, ci în funcție de adîncimea absolută la care au apărut. Astfel, V. Pârvan atrage atenția asupra unei podine bine fățuite a unei locuințe, dezvelită parțial pe mamelonul vestic și pe care Andrieșescu nu o menționase¹¹. În altă parte, referindu-se la locuințele de la Crăsani, Pârvan arată că acestea „nu au interior nimic deosebit afară de vatră, ridicată cu 30—40 cm de la nivelul podelei” (p. 185). I. Andrieșescu pomeneste o singură vatră, fără a o descrie, descoperită pe mamelonul estic în suprafața TZ¹², în timp ce Pârvan menționează pe același mamelon: „numeroase vetre de foc au fost constatate în special la nivelul superior de cultură, la adîncimea aproape constantă de 1,50 m” (p. 181—182). În săpăturile efectuate de noi ulterior au apărut mai multe vetre, dar nici una cu înălțimea pomenită de Pârvan. În schimb, în cursul campaniei din acest an (1982), tot pe mamelonul estic, săpăturile noastre au tăiat parțial pe acelea ale lui Andrieșescu; cu acest prilej am descoperit un interesant altar de lut, în formă de trunchi de piramidă, avînd suprafața decorată prin incizie și înălțimea aparentă de 22—23 cm, dar cu stratul de arsură de o grosime depășind 50 cm. Acest altar-vatră a fost atinsă din două părți de secțiunea V a lui Andrieșescu, care a și deteriorat-o în mică măsură. Șanțul V a coborît chiar sub nivelul altarului, secționînd o altă vatră de mari dimensiuni care intra parțial sub altar și corespundea nivelului anterior. În raportul Andrieșescu nu se pomeneste nimic de această descoperire. Este probabil că autorul săpăturii nu a surprins partea decorată a vetrei-altar, fapt pentru care nici nu a dezvelit-o integral. Este verosimil ca V. Pârvan să se fi referit la p. 185 tocmai la această descoperire.

Dintre piesele arheologice mobile frapează faptul că I. Andrieșescu nu pomeneste decît o singură monedă, cea getică, și una de bronz uzată¹³ în timp ce Pârvan mai adaugă una, de tip Macedonia Prima (p. 211); o toartă de amforă locală cu ștampilă anepigrafică a fost pomenită mult mai tîrziu de Dinu V. Rosetti¹⁴.

În sfîrșit, un al treilea aspect în care V. Pârvan aduce corective raportului lui I. Andrieșescu privește *interpretarea arheologică* a descoperirilor. Faptul că nu s-au putut delimita cu precizie conținuturile

⁶ I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 92.

⁷ *Ibidem*, p. 71, citează un fragment inedit din lucrarea lui V. Pârvan intitulată *Piscul Crăsanilor* cap. IV.

⁸ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 178.

⁹ *Ibidem*, p. 117, fig. 31, respectiv I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 5, fig. 4.

¹⁰ N. Conovici, *Materiale și cercetări arheologice*, 13,

Oradea, 1979, p. 143—145; idem, în volumul *Documente noi descoperite și informații arheologice*, ASSP, București, 1981, p. 20—23.

¹¹ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 179.

¹² I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 31 și fig. 11.

¹³ *Ibidem*, p. 29, 89 și fig. 287.

¹⁴ D. V. Rosetti, SCIV, 11, 1960, 2, p. 396, n. 5.

rurile nici unei locuințe țin de o situație obiectivă: frecvența bulversare a straturilor și mai ales raritatea podelelor luate și a urmelor de pari de susținere a locuințelor. În general, I. Andrieșescu avea tendința de a considera locuințele propriu-zise ca fiind săpate în pământ, având alături mai multe încăperi de suprafață, construcții ușoare din birne și nuiele, rar sau deloc lipite cu chirpici, pe care le numește „atenanse”. Excepție face „locuința” nr. 17 din suprafața TZ, unde situația este inversă (locuință de suprafață și atenanse îngropate)¹⁵. Unele din aceste presupuse locuințe îngropate sînt socotite morminte de incinerare¹⁶. După V. Pârvan, locuințele de la Crăsani sînt de suprafață sau foarte puțin adîncite, observație care este completată cu interpretarea interesantă după care „locuitorii cari au venit aici erau originari din regiuni păduroase, iar nu de stepă; în pădure se construiesc la fața pămîntului, lemnul fiind din belsug pentru clădirea locuinței; în stepă omul se scufundă în pămînt, fie în bordeie pe jumătate îngropate, fie de-a dreptul în grote excavate în loess” (p. 179). În continuare se citează tocmai podeaua de locuință care nu fusese pomenită de I. Andrieșescu. După părerea noastră, faptul că majoritatea locuințelor de la Crăsani sînt de suprafață sau semiadîncite dovedește și bogăția materialului de construcție din zonă, respectiv lemnul pădurilor.

Din compararea textului lui Andrieșescu cu profilurile și planurile publicate, rezultă clar că cele mai multe din locuințele îngropate amintite de acesta sînt de fapt *gropi* cu resturi menajere. Caracterul de morminte al unora din ele, idee împărtășită de V. Pârvan, a fost contestat pe bună dreptate de către Radu Vulpe¹⁷. Discutind asupra profilului secțiunii X de pe mamelonul central, Pârvan arată că acolo unde Andrieșescu vedea o locuință erau de fapt *gropi* (p. 180—181).

O constatare de cel mai mare interes în legătură cu săpăturile de pe mamelonul estic este aceea că deși au fost identificate trei niveluri prin suprapuneri de straturi, profilele diferențiază două niveluri principale (p. 181). De aceeași valoare este și observația privind apropierea strînsă în timp între cele trei niveluri, deși grosimea de circa 1,20—1,40 m a depunerilor arheologice „reprezintă arheologic-stratigrafic o îndelungată viețuire pe același loc, de mai multe secole” (p. 178). Constatarea apare contradictorie la prima vedere: pe de o parte se face aluzie la unitatea materialelor descoperite în cele trei niveluri, fapt real, iar pe de altă parte se vorbește de o locuire de mai multe secole. Confuzia provine din faptul că la Piscu Crăsani a existat într-adevăr și o locuire mai veche (sec. IV—III î.e.n.), dar aceasta nu fusese identificată prin săpătură. În schimb au apărut materiale care îndreptățeau o datare mult mai timpurie: un fragment de vas attic, cu lac negru și o amforă presupusă de Thasos. Dealtfel, Andrieșescu a publicat și unele piese neolitice, cum este fragmentul ceramic din fig. 45 (p. 19 la Andrieșescu) sau unealta de silex de la p. 83, fig. 229.

În ceea ce privește materialele arheologice, se remarcă la Pârvan o prezentare mai sistematică a ceramicii, cu insistența asupra originii autohtone a ceramicii lucrate cu mina (în special în legătură cu cătuia dacică (p. 190). În legătură cu oalele-borcan, opinia lui Pârvan după care acestea imită vasele de lemn este mai discutabilă decît aceea a lui Andrieșescu, care vede în general în ceramica lucrată cu mina o prelungire a tradiției străvechi, cu rădăcini la sfîrșitul neoliticului.

O constatare interesantă și deplin întemeiată se referă la faptul că o parte a ceramicii lucrate cu mina, lustruită, imită formele ceramice la roată sau este influențată de acestea. Constatarea se întilnește atît la Andrieșescu (p. 51), cit și la Pârvan (p. 197—199).

Referindu-se la cupele cu decor în relief, Pârvan arată pe bună dreptate că acestea nu au fost importate din Delos, cum credea I. Andrieșescu, după Courby, ci au fost produse pe loc, cu tipare executate de asemenea pe loc (p. 209—210). Unul din cele două fragmente ceramice prezentate de Andrieșescu drept tipare era de fapt un fragment de vas mare, „celtic”, „ornamentat în glumă nu cu negativul unui tipar «delian», ci cu pozitivul unei ștampile de *fabricat chiar tipare «deliene» aici la Crăsani*” (p. 209).

O ultimă observație valoroasă de natură arheologică a lui Pârvan este aceea că „Totuș Piscu Crăsanilor alcătuiește o continuitate antropogeografică nu cu Bărăganul și cu stepa Răsăritului, resp. cu Dunărea, ci cu Vestul păduros. Între Geții din Dobrogea și Geții aceștia din cîmpia muntenă rămîne un spațiu liber, neprielnic, pe care îl străbat și unii și alții prin legăturile economice

¹⁵ I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 32; „Impresia totală, e aceea de morminte și încăperi atenanse de depozit ale unei locuințe principale, mai sus așezate și superior construite (tencuală) și anume în 4”. Distanța dintre „locuința” 4 și „locuința” 7

este de circa 8 m, deci prea departe pentru a putea fi legate între ele.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27—28, 29, 32.

¹⁷ R. Vulpe, *Așezări gelice din Muntenia*, p. 45.

ori prin expedițiile războinice, dar pe care nu-l umplu cu totul” (p. 218). Această idee a fost pe deplin confirmată prin cercetările care au urmat la Crăsani¹⁸.

În legătură cu caracterul și amploarea influențelor celtice și grecești surprinse de V. Pârvan în așezarea de la Piscul Crăsani și în cultura geto-dacă nu este cazul să insistăm aici, ele fiind cunoscute și dezbătute. În cele de mai sus am urmărit să scot în evidență unele din cele mai importante informații de natură arheologică pe care le oferă *Getica* pentru cunoașterea și înțelegerea stațiunii getice de care am cinstea să mă ocup de mai mulți ani. Reluarea săpăturilor de la Crăsani se justifică și prin aceea că printr-o cercetare mai amănunțită, de lungă durată, au fost identificate noi complexe arheologice, multe datind din epoci diferite, care ocupă nu numai incinta așezării de pe Pisc, ci și platoul și terasele din vecinătate. Semnalarea și descrierea lor a fost făcută cu diferite prilejuri, iar cercetarea acestora este în plină desfășurare. Cu toate limitele și chiar erorile semnalate, operele lui Ioan Andrieșescu și Vasile Pârvan constituie pentru colectivul de la Crăsani un model și o piatră de temelie pentru continuarea cercetărilor, surse inepuizabile de informații și reflecții. Sperăm ca într-un timp nu prea îndepărtat noile descoperiri de la Piscul Crăsani să-și aducă partea lor de contribuție la cunoașterea civilizației strămoșilor noștri.

Les fouilles archéologiques de Piscu Crăsani et les considérations de Vasile Pârvan

RÉSUMÉ

L'auteur compare les données archéologiques présentées par Ioan Andrieșescu dans le rapport sur les fouilles de Piscu Crăsani (site gète fortifié) avec les données concernant les mêmes fouilles publiées par V. Pârvan dans *Getica*.

On peut constater que V. Pârvan introduit quelques informations nouvelles, inexistantes dans le rapport précédent et apporte quelques corrections aux interprétations archéologiques des complexes et des matériaux découvertes dans le site sousmentionné.

Les nouvelles fouilles de Piscu Crăsani ont confirmé une partie des interprétations de V. Pârvan, tandis qu'on a éliminé quelques autres. Les informations supplémentaires obtenus nous offrent un tableau beaucoup plus complet sur l'évolution des sites humaines dans ce lieu.

¹⁸ N. Conovici, *C. Mușceleanu*, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 548—549; N. Conovici, SCN, 7, 1980, p. 142.